

PM 2004 RVII (Dnr 326-3934/2004)

Hjälpmedel (SOU 2004:83). Betänkande av LSS- och hjälpmedelsutredningen

Remiss från socialdepartementet

Remisstid 31 december 2004

Borgarrådsberedningen föreslår kommunstyrelsen besluta följande
Som svar på remissen "Hjälpmedel" (SOU 2004:83) från socialdepartementet överlämnas och åberopas denna promemoria.

Föredragande borgarrådet Margareta Olofsson anför följande.

Bakgrund

LSS- och hjälpmedelsutredningen (SOU 2004:83) (sammanfattning i *bilaga 2*) har haft uppdraget att analysera och föreslå åtgärder i vissa frågor inom hjälpmedelsområdet. Uppdraget har omfattat följande fem delar:

- avgiftssystemet för hjälpmedel
- de förändrade förutsättningarna på hjälpmedelsområdet genom utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknik och digital teknik
- hjälpmedelsförsörjningen inom utbildningsväsendet
- systemet för arbetshjälpmedel samt
- gränsdragningen mellan individuella hjälpmedel och arbetshjälpmedel för personliga assistenter.

Remisser

Ärendet om hjälpmedelsutredningen har remitterats till stadsledningskontoret, socialtjänstnämnden och kommunstyrelsens handikappråd.

Stadsledningskontoret anser att det är bra att frågor som rör ansvar, avgifter, kunskap och utveckling inom området lyfts fram. Överlag är stadsledningskontoret positivt till de förslag som lämnas. Kontoret menar att det saknas en samordning av såväl direktiv som utredningar i frågor som har beröringspunkter och där konsekvenserna av förslagen kan komma att påverka varandra. Stadsledningskontoret hade gärna sett att LSS- och hjälpmedelsutredningen också gått in på frågan om vilka hjälpmedel som ska eller bör tillhandahållas.

Socialtjänstnämnden anser att de bedömningar och förslag som utredningen redovisar väl sammanfaller med målen i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken. Nämnden anser dock att det finns brister i utredningens förslag som kan leda till att intentionerna inte når ända fram. Detta gäller främst det faktum att utredningen inte omfattat en översyn och reglering av tillhandahållandet av hjälpmedel.

Kommunstyrelsens handikappråd finner det anmärkningsvärt att förskrivningsrätten inte tas upp i betänkandet. Vidare framfördes synpunkter på att det måste vara en individuell

rättighet för funktionshindrade att få de hjälpmedel som behövs. Det bör finnas en enda hjälpmedelsförteckning för hela landet.

Mina synpunkter

LSS- och hjälpmedelsutredningen behandlar frågor som är angelägna för många människor. Grundläggande för handikappolitiken är alla människors rätt till jämlika levnadsvillkor och rätt till full delaktighet. Jag anser att kostnaden aldrig får utgöra ett hinder för någon att få tillgång till ett hjälpmedel som bedöms som nödvändigt. För att säkerställa detta måste regler och villkor vara så likartade som möjligt, oavsett t.ex. bostadsort. Den del av utredningens förslag som rör reglering av avgifterna för den enskilde är därför positiv. Däremot saknar utredningen en definition av begreppet personliga hjälpmedel och ett resonemang om tillhandahållandet av hjälpmedel. Följderna av att sjukvårdshuvudmännen själva beslutar om vilka produkter som är hjälpmedel och vilka som har rätt att skriva ut dessa hjälpmedel kan bli att hjälpmedelskatalogerna minimeras för att minska kostnaderna, något som vore mycket olyckligt. Det måste understrykas att även yrkesgrupper utanför dem som har förskrivningsrätt måste ges kunskap om vilka hjälpmedel som finns tillgängliga.

Det är positivt att utredningen föreslår olika former av stimulansbidrag för att utveckla kompetens om IT-hjälpmedel hos vård- och omsorgspersonal, som arbetar med äldre med funktionshinder. Övriga förslag inom IT-området visar också på stora möjligheter till förbättringar för människor med funktionshinder.

Inom utbildningsområdet är det nödvändigt att tydliggöra sjukvårdshuvudmännens ansvar att tillhandahålla personliga hjälpmedel.

Jag delar uppfattningen att en samordning av insatser för hjälpmedel i arbetslivet samt utvecklingsinsatser, kompetensutveckling och information om arbetshjälpmedel kan undanröja de brister som finns i dagens organisation. Det är positivt att Hjälpmedelsinstitutet ges en särskild ställning i utredningens förslag, inte minst det faktum att institutet ges kostnadstäckning för utvecklingsinsatserna. Utredningens uppdrag har inte omfattat hjälpmedel i daglig verksamhet men i detta sammanhang kan problem uppstå för deltagare som har sin dagliga verksamhet förlagd till vanlig arbetsplats. Sådana hinder för personer att ta sig in på arbetsmarknaden är naturligtvis mycket olyckliga och jag delar därför utredarens uppfattning att detta bör ses över.

Det är bra att utredningen lägger förslag till åtgärder på den gränsdragningsproblematik som uppstår vid bedömning av vad som är arbetshjälpmedel för personliga assistenter och vad som är brukarens personliga hjälpmedel. Det finns dock skäl till ytterligare förtydliganden av förslagstexten, exempelvis kan tolkningen av ”grundläggande ekonomiska behov” leda till diskussioner. Jag delar också stadsledningskontorets uppfattning att det är orimligt om följden av utredningens förslag blir att personer som bor i ordinärt boende inte ska få tillgång till hjälpmedel om de samtidigt har hjälp från hemtjänsten. Utredningens specialmotivering om att utrustning som krävs inom vård- eller omsorgsverksamhet inte är att betrakta som personliga hjälpmedel måste därför ses över.

Jag föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande

Som svar på remissen ”Hjälpmedel” (SOU 2004:83) från socialdepartementet överlämnas och återopas denna promemoria

Stockholm den 2 december 2004

MARGARETA OLOFSSON

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden *Kristina Axén Olin* och *Mikael Söderlund* (båda m) och *Jan Björklund* (fp) enligt följande.

Vi föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta att

1. i huvudsak godkänna föredragande borgarråds förslag till beslut
2. därutöver anför följande:

Frågan om hjälpmedel är en stor och viktig fråga med en mångfacetterad problematik. Exempelvis skapar dagens system en situation där individer i behov av hjälpmedel får dessa i varierande utsträckning beroende på i vilket landsting de bor i. Det bör utredas vidare hur organisationen för att tillse att alla som är i behov av hjälpmedel också får dem kan utformas i framtiden.

Vi vill understryka funktionshindrade barn och ungdomars rättighet till bra hjälpmedel och god tillgänglighet i skolan.

Elever med funktionshinder ska ha rätt till bra hjälpmedel i skolan. Det kan till exempel handla om inlästa läroböcker till synskadade eller dyslektiker eller om datorer för personer med olika slag av funktionshinder. Elever som behöver personlig assistans ska vara garanterade detta i förskola/skola, för att eleven ska känna trygghet och kunna ägna sin kraft åt skolarbetet.

Elever med funktionsnedsättning ska så långt som det är möjligt få valfrihet i skolan. Skollokalerna ska anpassas efter barnens behov och hinder för framkomlighet måst avlägsnas. De ekonomiska hinder som idag finns för friskolar att ta sig an elever med funktionshinder måste så långt det är möjligt avlägsnas.

ÄRENDET

LSS- och hjälpmedelsutredningen har haft uppdraget att analysera och föreslå åtgärder i vissa frågor inom hjälpmedelsområdet. Uppdraget har omfattat följande fem delar:

- avgiftssystemet för hjälpmedel
- de förändrade förutsättningarna på hjälpmedelsområdet genom utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknik och digital teknik
- hjälpmedelsförsörjningen inom utbildningsväsendet
- systemet för arbetshjälpmedel samt
- gränsdragningen mellan individuella hjälpmedel och arbetshjälpmedel för personliga assistenter.

Utredarna menar att det är orimligt att den som behöver ett hjälpmedel inte tillhandahålls det enbart på grund av bristande resurser. De menar att i en situation med bristande resurser måste den som vid en behovsbedömning bedöms ha störst behov prioriteras.

I dagsläget råder olika villkor i avgiftssystemet för hjälpmedel, bland annat beroende på var personer bor. Detta motiverar enligt utredarna en generell reglering av de avgifter som får tas ut inom hälso- och sjukvården i samband med att hjälpmedel tillhandahålls. De föreslår att avgift för hjälpmedel endast ska få tas ut som besöksavgift i samband med förskrivning, utprovning och anpassning av eller träning med hjälpmedel. Avgifterna ska också omfattas av det så kallade högkostnadsskyddet för öppenvård. Avgifter som kommunerna tar ut i dessa sammanhang ska dock inte omfattas av högkostnadsskyddet.

I utredningen lämnas ett stort antal förslag inom området IT-baserade hjälpmedel. Bland annat föreslås att regionala specialistenheter bildas som ska kunna erbjuda kvalificerat stöd till alla de huvudmän som har ett ansvar att tillgodose brukarnas behov av IT-baserade hjälpmedel.

Utredarna skiljer på pedagogiska hjälpmedel som är skol- eller utbildningshuvudmannens ansvar respektive personliga hjälpmedel som är sjukvårdshuvudmannens ansvar. Den senares ansvar omfattar inte utrustning, dvs. sådana produkter som behövs för att tillgodose behov hos fler än en studerande och som inte kräver någon omfattande individuell anpassning, eller pedagogiska hjälpmedel.

I dag är det arbetsgivarna, försäkringskassorna och Arbetsmarknadsverket som ansvarar för att en arbetssökande eller anställd får tillgång till de arbetshjälpmedel han eller hon behöver. Utredningen föreslår ingen förändring därvidlag. Det behövs dock åtgärder för att undanröja brister i samordningen samt för att förbättra och utveckla den kompetens som finns hos arbetsförmedlingar och försäkringskassor.

Utredningen har slutligen fått i uppdrag att klargöra ansvarsfördelningen när det gäller att erbjuda personliga hjälpmedel respektive arbetshjälpmedel. I betänkandet föreslås att ett förtydligande införs i hälso- och sjukvårdslagen om att landstinget ansvarar för personliga hjälpmedel i det dagliga livet.

REMISSER

Ärendet om hjälpmedelsutredningen har remitterats till stadsledningskontoret, socialtjänstnämnden och kommunstyrelsens handikappråd.

Stadsledningskontorets yttrande av den 24 november 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

I betänkandet behandlas frågor som är angelägna för många människor. Det är många som behöver personliga hjälpmedel för att kunna fungera i sin dagliga livsföring, i skolan, på arbetsplatsen och i hemmet. Hjälpmedel behövs också i form av arbetshjälpmedel för att underlätta för dem som ska bistå den som har ett funktionshinder.

Det är bra att frågor som rör ansvar, avgifter, kunskap och utveckling inom området lyfts fram. Enligt stadsledningskontorets uppfattning är dock utredningens förslag inte tillräckliga för att skapa de klargöranden som behövs. Det kan noteras att det parallellt har genomförts och även pågår andra utredningar, som kan ha betydelse för ställningstaganden vad gäller den framtida hanteringen av hjälpmedel.

Strax innan LSS- och hjälpmedelsutredningens betänkande lades fram presenterade Äldrevårdsutredningen sitt slutbetänkande "Sammanhållen hemvård" (SOU 2004:68). Där föreslås att ansvaret för hemsjukvården i såväl ordinärt som särskilt boende tas över av kommunerna. Inget resonemang förs i någon av utredningarna om hur exempelvis förslaget om högkostnadsskydd vad avser hjälpmedel kan påverka kommunernas avgiftssättning om kommunerna tar över hemsjukvården.

Härutöver pågår ett arbete i den så kallade Ansvarsutredningen. I dagsläget är det svårt att sja om vilken eventuell betydelse förslag därifrån kan få för de frågor som behandlas i hjälpmedelsutredningen och för det förslag som finns om en sammanhållen hemvård. Med andra ord saknas det, enligt stadsledningskontorets uppfattning, en samordning av såväl direktiv som utredningar, när frågorna har beröringspunkter och konsekvenserna av förslagen kan komma att påverka varandra på ett eller annat sätt.

Stadsledningskontoret saknar en fullödlig definition av begreppet personliga hjälpmedel från utredningens sida. Någon vägledning ges inte i hälso- och sjukvårdslagen i dess nuvarande lydelse och det är tveksamt om föreslagen förändring vad avser "personliga hjälpmedel" tydliggör detta. Erfarenheterna ger vid handen att otydlighet i lagstiftning och förarbeten, på områden där ansvaret delas av flera myndigheter, riskerar leda till att dessa tvingas lägga ned ett orimligt stort arbete på att klargöra ansvarsförhållanden. Detta kan i slutänden påverka den enskildes möjligheter negativt. I ett ekonomiskt trångt läge för landstingen finns risken att dessa frestas att begränsa definitionen av vilka produkter som ska betraktas som hjälpmedel, vilket gör att den enskilde brukaren kanske tvingas bekosta sina hjälpmedel själv.

Ansvariga tillsynsmyndigheter bör enligt stadsledningskontorets mening få i uppdrag att särskilt följa hur ansvarsfördelningen fungerar utifrån den nya lagstiftningen. Skulle det visa sig att den inte fungerar är det angeläget att tillsynsmyndigheterna påtalar detta och att en ytterligare översyn görs.

Avgifter för hjälpmedel

Stadsledningskontoret menar att utgångspunkten måste vara att kostnaden aldrig får utgöra ett hinder för någon att få tillgång till ett hjälpmedel som bedöms nödvändigt för att den enskilde ska kunna uppnå full delaktighet och jämlikhet i levnadsvillkoren, i enlighet med de nationella handikappolitiska målen. Regler och villkor bör också vara så likartade som möjligt, oavsett t.ex. bostadsort. Därför är förslaget om att begränsa den enskildes kostnader till avgiftsbelagda besök i samband med förskrivning, utprovning osv. av hjälpmedel bra.

Besöksavgiften ska enligt utredningens förslag ingå i högkostnadsskyddet för öppenvård inom landstingen. På så sätt ska inte den som behöver göra många besök i samband med införskaffande av hjälpmedel, behöva drabbas av orimligt höga kostnader. De eventuella avgifter som kommunerna tar ut föreslås dock inte omfattas av ett sådant skydd.

Stadsledningskontoret är positivt till att låta avgifterna inom landstinget omfattas av högkostnadsskyddet. Samtidigt ställer sig kontoret frågan om hur ett eventuellt överförande av ansvaret för hemsjukvården till kommunerna skulle komma att påverka avgiftssättningen av hjälpmedel. Äldrevårdsutredningen föreslår i sitt betänkande bland annat att kommunerna tar över huvudmannaskapet för hemsjukvården i såväl ordinärt som i särskilt boende. Varken Äldrevårdsutred-

ningen eller LSS- och hjälpmedelsutredningen berör vilka eventuella konsekvenser ett sådant förslag kan få för de förslag som lämnas i betänkandet Hjälpmedel.

Stadsledningskontoret menar att det är önskvärt att i möjligaste mån utjämna skillnaderna mellan huvudmännens avgifter för vård och hjälpmedel. Incitamenten för respektive huvudman bör vara likartade, så att inte kostnaderna för den enskilde varierar alltför mycket beroende på vem det är som tillhandahåller ett visst hjälpmedel.

Nya förutsättningar genom IT-utvecklingen

Utredningen framhåller att tillgången till datorbaserade hjälpmedel har medfört nya möjligheter i vardag, arbete och utbildning för många människor med funktionshinder. Samtidigt konstateras att volymerna IT-hjälpmedel än så länge är begränsade.

Olika former av stimulansbidrag är enligt stadsledningskontorets uppfattning en förutsättning för att stödja utvecklingen och användningen av datorbaserade hjälpmedel. Kontoret hälsar därför med tillfredsställelse förslaget om stimulansmedel för att utveckla kompetens om IT-hjälpmedel hos vård- och omsorgspersonal, som arbetar med äldre med funktionshinder. Också utredningens övriga förslag inom området kan säkerligen ha betydelse för att utveckla och bredda nyttjandet av IT-hjälpmedel bland personer med funktionshinder.

Förslaget om ett försök med att utbilda IT- eller elektronikinstruktörer, som en ny utbildning inom IT-området motsvarande dagens heminstruktörsutbildning, är intressant. För att kunna informera om och instruera i användningen av olika IT-lösningar förutsätts att det finns en god spridning och ett utbud av sådan lösningar.

Hjälpmedel inom utbildningsområdet

Det är positivt att utredningen tydliggör landstingens ansvar att tillhandahålla personliga hjälpmedel, liksom vilka utbildningsformer detta ansvar omfattar.

Hjälpmedel i arbetslivet

Utredningen föreslår ingen förändring av nuvarande organisation för arbetshjälpmedel men pekar på behovet av utvecklingsinsatser, kompetensutveckling, information samt samordning av sådana insatser. Förslaget att ge Hjälpmedelsinstitutet ett särskilt anslag för att initiera och delta i olika utvecklingsinsatser är därför lovvärt.

Hjälpmedel till brukare eller assistent

För att komma till rätta med de gränsdragningsproblem som ibland uppstår vid bedömning av vad som är arbetshjälpmedel för personliga assistenter och vad som är brukarens personliga hjälpmedel föreslår utredningen ett förtydligande i hälso- och sjukvårdslagen. Med förslaget vill utredarna slå fast att det är landstinget som ansvarar för personliga hjälpmedel i det dagliga livet.

Stadsledningskontoret menar att det är bra om utredningens förslag kan leda till att gränsdragningsproblem inte längre behöver uppstå i de fall där funktionshindrade anlitar personliga assistenter. Vad som anges om hjälpmedel som personlig assistent använder (s. 420) bör också omfatta hemtjänst och boendestöd, där insatser ges enligt socialtjänstlagen. Ska undantag göras bör detta begränsas till att avse särskilda boendeformer. Det är orimligt att personer som bor i ordinärt boende inte ska få dessa hjälpmedel om de samtidigt har hjälp från hemtjänsten. Detta gäller även i de fall där sådana hjälpmedel är nödvändiga för den hjälp som anhörig ger. Stadsledningskontoret anser att den specialmotivering som anges på s. 420 om att utrustning som krävs inom vård- eller omsorgsverksamhet inte är att betrakta som personliga hjälpmedel måste ändras.

Socialtjänstnämnden beslutade den 30 november 2004 att som svar på remissen överlämna och återropa förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av ledamöterna *Peter Lundén Welden m.fl.* (m), ledamöterna *Ann-Katrin Åslund m.fl.* (fp) samt ledamoten *Désirée Pethrus Engström* (kd), *bilaga 1*.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande från den 26 oktober 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

LSS- och hjälpmedelsutredningen har som en utgångspunkt i sitt arbete haft den nationella handlingsplanen för handikappolitiken. De handikappolitiska mål som är centrala i ett hjälpmedels-sammanhang är i synnerhet jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet.

Förvaltningens uppfattning är att de bedömningar och de förslag som utredningen redovisar väl sammanfaller med den värdegrund och de mål som ges i den nationella handlingsplanen. Det finns dock en del brister i utredningens förslag som kan leda till att de goda intentionerna inte når ända fram.

I det följande redovisas förvaltningens synpunkter för respektive del som omfattat utredningens uppdrag.

Avgiftssystemet för hjälpmedel

Det finns stora variationer och många modeller för hur huvudmännen tar ut avgifter för hjälpmedel i landet. Det faktum att avgifternas storlek är beroende på var i landet man bor, att avgifterna för hjälpmedel kan variera mellan 7000 kronor och ingen avgift alls, är ett starkt skäl för en reglering av de avgifter som tas ut i samband med att hjälpmedel tillhandahålls.

Utredningens förslag, att avgiftsbelägga besök i samband med förskrivning, utprovning etc av hjälpmedel, ser förvaltningen som positivt, framförallt som avgifterna för sådana besök ska omfattas av det så kallade högkostnadsskyddet för öppenvård. Det innebär att avgiften blir densamma för den som behöver hjälpmedel oberoende av vilket hjälpmedel han/hon behöver. Visserligen leder förslaget till en fördyring för de personer som idag inte betalar avgift alls men mot bakgrund av de olika villkor och kostnader som redovisas i utredningen, får det bedömas som acceptabelt i ett perspektiv av jämlikhet i levnadsvillkor och tillgänglighet för alla.

Som tidigare nämnts har utredningen inte haft som uppdrag att se över själva tillhandahållandet av hjälpmedel inom hälso- och sjukvården. Det får ses som negativt eftersom det bl a kan leda till att huvudmännen, i ett ansträngt ekonomiskt läge, försöker begränsa kostnaderna genom att tillhandahålla färre hjälpmedel. Varken i HSL eller förarbeten finns någon definition av hjälpmedel. Det är den enskilda sjukvårdshuvudmannen som, inom sina gränser, beslutar om vilka produkter som är hjälpmedel och vilka personer eller personalkategorier som har rätt att förskriva hjälpmedel. Det är därmed fritt fram för huvudmännen att minimera sina hjälpmedelskataloger för att därmed minska kostnaderna. Resultatet kan därför bli att den enskilde brukaren i högre utsträckning får köpa dem på den öppna marknaden och därmed bekosta sina hjälpmedel själv. Förslaget skyddar således inte brukaren mot höga kostnader för inköp av hjälpmedel. Förvaltningen anser, som ett led i strävan efter likabehandling av brukarna, att direktiven till utredningen även borde ha omfattat en översyn och reglering av tillhandahållandet av hjälpmedel.

Nya förutsättningar genom utvecklingen av IT och digital teknik

Det är ett omfattande och digert utredningsarbete som ligger till grund för utredningens åtgärdsförslag inom området IT-baserade hjälpmedel. Det kan konstateras att det behövs omfattande åtgärder för att personer med funktionshinder ska bli delaktiga i den utveckling som sker inom IT-området. Som exempel på grupper som har svårigheter att erhålla datorbaserade hjälpmedel kan nämnas personer med MBD/DAMP, autism, hjärnskada, dyslexi och inlärningssvårigheter eller kognitiva funktionshinder.

Det förhållandet att sjukvårdshuvudmannens regler skiljer sig markant när det gäller förskrivning av datorbaserade hjälpmedel är också ett hinder för tillgänglighet till hjälpmedel. Som förvaltningen tidigare riktat kritik mot utestängs också vissa brukargrupper från att få en bedömning av sina behov.

Utredningen visar att volymerna IT-hjälpmedel som tillhandahålls som personliga hjälpmedel ännu så länge är begränsade och kostnaderna för dessa hjälpmedel utgör en mycket ringa del av sjukvårdshuvudmannens totala kostnader för hjälpmedel. Det är till och med så att utgifterna på området visar en tendens att sjunka. Sjukvårdshuvudmannens totala kostnader för hjälpmedel –

inklusive kostnader för personal – under 2002 uppgick enligt Hjälpmedelsinstitutets uppskattningar till 7 – 9 miljarder kronor. Utredningen har inte funnit någon samlad bild av mängden IT-baserade hjälpmedel som förskrivs inom ramen för landstingens hjälpmedelsverksamhet eller kostnaden för dessa. Hjälpmedelsinstitutet har dock beräknat försäljningen av vissa upphandlade IT-hjälpmedel under en tolv månadersperiod 2001/2002 till ca 47 miljoner kronor.

Det finns ett antal barriärer som utgör hinder inom området. En del hänger samman med frågor som det åligger huvudmännen att lösa, t ex frågor om resurstilldelning, personalens kompetens, utveckling av policy och regelverk samt den praktiska tillämpningen av dessa regelverk. Eftersom huvudmännen själva beslutar om vilka produkter som ska definieras som hjälpmedel kan naturligtvis resurstilldelningen för hjälpmedlen variera starkt. Vidare måste kontakterna mellan hjälpmedelsverksamhet och näringsliv intensifieras. Exempel på barriärer som utredningen också ser som kärnfrågor är kompetens och support samt forsknings- och utvecklingsrelaterade frågor.

För att undanröja olika hinder och istället ta tillvara de möjligheter till ökad delaktighet för personer med funktionshinder som utvecklingen inom IT-området innebär, föreslår utredningen sex åtgärdsområden:

- Utvecklat arbete med statistik
- Förbättrad tillgång till tekniska möjligheter
- Utvecklad kompetens hos personal
- Förbättrat stöd och information till brukare
- Förstärkta förutsättningar för forskning och utveckling
- Utvecklad samordning, planering och uppföljning

Förvaltningens bedömning är att åtgärdsförslagen är framåtsyftande och väl svarar emot de hinder och brister som klarlagts genom den fakta- och kunskapsinhämtning som genomförts av utredningen. Det är också positivt att ekonomiska resurser tillställs olika aktörer som ett medel att genomföra åtgärderna.

Hjälpmedel inom utbildningsområdet

Förvaltningens uppfattning är att det förslag som utredningen lägger, på ett klart och tydligt sätt anger vilka utbildningsformer som ska omfattas av landstingens ansvar för tillhandahållande av hjälpmedel. Med det nya förslaget innefattas t ex sådana utbildningsformer som Sfi, specialskolorna och folkhögskolorna i huvudmännens ansvar. Det är också klart definierat vad som är personliga hjälpmedel som landstingen ska ansvara för och vad som är utrustning och pedagogiska hjälpmedel, där ansvaret är skol- eller utbildningsgivarens.

När det gäller de ekonomiska konsekvenserna av förslaget menar utredningen att förslaget inte innebär några nya direkta skyldigheter för huvudmännen. Det främsta syftet är att uppnå en klarare fördelning som medför mindre omfattande diskussioner mellan huvudmännen, att handläggningstiderna blir kortare och att tillgängliga ekonomiska resurser utnyttjas effektivt. Förslaget kan därför påverka fördelningen av ansvaret mellan sjukvårdshuvudman och skolhuvudman.

De största ekonomiska effekterna för huvudmännen inom båda områdena uppstår om man i ökande utsträckning erbjuder hjälpmedel till eftersatta grupper som personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och DAMP/ADHD. Det är en grupp av funktionshindrade som hittills haft stora svårigheter att få tillgång till hjälpmedel och utredningen trycker på att var och en som vänder sig till hälso- och sjukvården snarast ska ges en bedömning av sitt hjälpmedelsbehov. Det är inte acceptabelt att personer med vissa diagnoser undantas från en bedömning av sina behov. Förvaltningen vill därför understryka sjukvårdshuvudmännens ansvar att leva upp till innebörden i det förslag utredning lagt när det gäller den enskildes rätt till en bedömning av sitt hjälpmedelsbehov.

Hjälpmedel i arbetslivet

Sedan 1991 är det arbetsgivarna, försäkringskassorna och Arbetsmarknadsverket som ansvarar för att en arbetssökande eller anställd får tillgång till de arbetshjälpmedel han eller hon behöver. Detta delade ansvar är, enligt utredaren, ändamålsenligt och bör behållas. De brister som finns i organisationen kan undanröjas, bl a genom bättre handläggning och samordning samt högre

kompetens. Det faktaunderlag som utredningen bygger sitt förslag på, bl a statistik från AMS och RFV, brukarintervjuer, genomgång av akter hos AMS och försäkringskassorna och intervjuer med handläggare, stöder utredningens förslag och förvaltningen har ingen annan uppfattning än utredaren.

Därutöver föreslår utredningen att Hjälpmedelsinstitutet ska få ett utökat ansvar. Utredningen för fram tre förslag som leder till att Hjälpmedelsinstitutet får ett uttalat ansvar för arbets-hjälpmedel:

- Hjälpmedelsinstitutet tillförs ett årligt anslag på fem miljoner kronor för att tillsammans med RFV och Arbetsmarknadsverket genomföra utvecklingsinsatser inom området arbetshjälpmedel.
- Hjälpmedelsinstitutet tillförs ett årligt anslag på två miljoner kronor för att tillsammans med RFV och Arbetsmarknadsverket genomföra insatser för kompetensutveckling inom området arbetshjälpmedel.
- Hjälpmedelsinstitutet tillförs ett årligt anslag på 800 000 kronor för insatser för råd och information i samband med att försäkringskassor och arbetsförmedlingar medverkar vid inköp av arbetshjälpmedel.

Precis som utredningen säger, har Hjälpmedelsinstitutet en lång erfarenhet av att initiera och att delta i olika utvecklingsinsatser. Förvaltningen vill därför understryka utredningens kloka förslag att ta tillvara Handikappinstitutets kompetens. Dessutom får Hjälpmedelsinstitutet kostnadstäckning för utvecklingsinsatserna.

En fråga som utredningen uppmärksammas på rör möjligheten att erhålla hjälpmedel för dem som deltar i daglig verksamhet. Det gäller inte hjälpmedel som används gemensamt vid de dagliga verksamheterna. I de fallen tillhandahålls oftast hjälpmedlen av kommunen. Däremot kan problem uppstå för den deltagare som har sin dagliga verksamhet förlagd till en vanlig arbetsplats. För vissa av dessa personer kan verksamheten vara ett första steg in på den reguljära arbetsmarknaden och det är då olyckligt om hinder finns genom svårigheter att erhålla hjälpmedel. Utredningens uppdrag har inte omfattat hjälpmedel i daglig verksamhet men man menar att möjligheten att erhålla hjälpmedel i sådan verksamhet behöver ses över. Förvaltningen vill understryka utredningens uppfattning och ser fram emot en sådan översyn.

Hjälpmedel till brukare eller assistent

Det är bra att utredningen lägger förslag till åtgärder på den gränsdragningsproblematik som uppstår vid bedömning av vad som är arbetshjälpmedel för personliga assistenter och vad som är brukarens personliga hjälpmedel. De tvister och långa handläggningstider som detta kan leda till är enbart negativt för den enskilde brukaren. Det kan i värsta fall leda till att en enskild brukare inte får tillgång till de hjälpmedel han eller hon behöver.

Utredningens föreslår att ett förtydligande görs i HSL som innebär att "landstinget ansvarar för personliga hjälpmedel i det dagliga livet. Det omfattar de hjälpmedel som krävs för att den enskilde själv eller med hjälp av någon annan skall kunna tillgodose sin grundläggande personliga behov." Förvaltningen har ingen invändning mot utredningens förslag men vill ändå framföra en oro för att förslagstexten kan leda till tolkningsproblem huvudmän emellan. T ex kan ett kärvt ekonomiskt läge leda till diskussioner om vad t ex "grundläggande personliga behov" är. Förvaltningen menar att det finns skäl att ytterligare se över förslagets ordalydelse.

Kommunstyrelsens handikappråd beslutade den 24 november 2004 följande.

Handikapprådet finner det anmärkningsvärt att förskrivningsrätten inte tas upp i betänkandet. Genom att överlåta förskrivningsrätten av hjälpmedel till kommunen har det blivit mycket svårare för brukarna att ens få sitt behov prövat. I Stockholm kan det leda till veckolånga köer för att få telefonkontakt med en arbetsterapeut med förskrivningsrätt och sedan flera månaders väntan på att få sitt behov prövat. Inskränkningar i förskrivningsrätten tycks vara ett medel att minska kostnaderna för hjälpmedel.

Handikapprådet ställde sig bakom synpunkterna från ledamoten *Ingrid Dalén* (FUB), enligt följande.

Utredningen visar på de stora olikheterna när det gäller möjligheterna för människor med funktionshinder att få de hjälpmedel de behöver. Den enskildes kostnader skiljer sig avsevärt åt beroende på vem som är huvudman för hjälpmedelsförsörjningen. Vad som överhuvudtaget är möjligt att få beror på vad huvudmannen har tagit upp på sin hjälpmedelsförteckning. Detta är givetvis oacceptabelt. Det står i strid med den handikappolitiska målsättningen om att alla lika rätt och att ingen ska ha extra kostnader på grund av sitt funktionshinder.

Utredningen föreslår att den enskilde endast ska betala för besök i samband med förskrivning, utprovning och anpassning av eller träning på hjälpmedel. Dessa avgifter ska ingå i högkostnadsskyddet, som föreslås höjt från 900 kr till 1 000 kr. Förslaget löser en del av problemen men långt ifrån alla.

Jag anser att den som på grund av ett funktionshinder behöver ett visst hjälpmedel ska ha en ovillkorlig rätt att få det kostnadsfritt och oberoende av om det finns upptaget på huvudmannens hjälpmedelsförteckning eller inte. Det borde finnas en enda hjälpmedelsförteckning för hela landet, framtagen av ett organ med kunskap inom området och med ansvar för hjälpmedelsutveckling. Hjälpmedelsinstitutet är det självklara organet i sammanhanget.

Ett beslut med anledning av ansökan om hjälpmedel måste den enskilde kunna överklaga, om han inte är nöjd.

Utredningen behandlar frågan om hjälpmedel i utbildningen och hur gränsen ska dras mellan vad som är att anse som pedagogiska hjälpmedel och vad som är personliga hjälpmedel. Frågan sägs vara i varierande grad aktuell inom olika skolformer. Särskolan nämns inte i sammanhanget men väl specialskolan. Jag anser det nödvändigt att uppmärksamma situationen också för särskolans elever när utredningens förslag bearbetas vidare inför ett förslag till riksdagen.

Gränsdragningen mellan bostadsanpassning och hjälpmedel har utredningen överhuvudtaget inte berört. Den är i vissa delar oklar och måste uppmärksammas i den fortsatta processen.

Jag vill understryka vikten av att alla yrkesgrupper som finns i funktionshindrade människors nätverk får kunskap om vad det finns för hjälpmedel och hur man söker dem. Det handlar alltså om långt fler yrkesgrupper än de som har förskrivningsrätt. Många som behöver sådana känner inte till möjligheterna och har dessutom svårt att skaffa sig kunskapen och orkar inte med ett ansökningsförfarande på egen hand.

Avslutningsvis vill jag instämma i påpekandet att tillgång till hjälpmedel för dem som har nytta av sådana ger samhällsekonomiska vinster. Tyvärr är dock den instans som har kostnaderna och den som gör vinsterna sällan densamma vilket riskerar att leda till suboptimeringar.

Handikapprådet ställer sig bakom synpunkterna.

RESERVATIONER M.M.

Socialtjänstnämnden

Reservationen av ledamöterna Peter Lundén Welden m.fl. (m), ledamöterna Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) samt ledamoten Désirée Pethrus Engström (kd) är av följande lydelse.

Socialtjänstnämnden bifaller i huvudsak förvaltningens förslag till beslut.

Därutöver anføres följande.

Vi vill understryka funktionshindrade barn och ungdomars rättighet till bra hjälpmedel och god tillgänglighet i skolan.

Elever med funktionshinder ska ha rätt till bra hjälpmedel i skolan. Det kan till exempel handla om inlästa läroböcker till synskadade eller dyslektiker eller om datorer för personer med olika slag av funktionshinder. Elever som behöver personlig assistans ska vara garanterade detta i förskola/skola, för att eleven ska känna trygghet och kunna ägna sin kraft åt skolarbetet.

Elever med funktionsnedsättning ska så långt som det är möjligt få valfrihet i skolan. Skollokalerna ska anpassas efter barnens behov och hinder för framkomlighet måste avlägsnas. De ekonomiska hinder som idag finns för friskolor att ta sig an elever med funktionshinder måste så långt det är möjligt avlägsnas.

Sammanfattning

Uppdraget

Uppdraget för LSS- och hjälpmedelsutredningen är att analysera vissa frågor på hjälpmedelsområdet och lämna förslag till åtgärder. Utredningens uppdrag omfattar följande fem delar av hjälpmedelsområdet:

- avgiftssystemet för hjälpmedel
- de förändrade förutsättningarna på hjälpmedelsområdet genom utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknik och digital teknik
- hjälpmedelsförsörjningen inom utbildningsväsendet
- systemet för arbetshjälpmedel samt
- gränsdragningen mellan individuella hjälpmedel och arbetshjälpmedel
- för personliga assistenter.

Utgångspunkter

En utgångspunkt för utredningen är målen i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79) och de nationella målen för äldrepolitiken (prop 1997/98:113). De handikappolitiska mål som är centrala i ett hjälpmedelssammanhang är i synnerhet jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet. Målen för äldrepolitiken är bland annat att äldre skall kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende samt kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag. För att målen skall kunna nås krävs att samhället är tillgängligt för alla. Det gäller såväl den fysiska miljön som information och service. Det räcker dock inte alltid med generella anpassningsåtgärder utan det behövs kompletterande insatser i form av särskild service och individuella hjälpmedel.

Bakgrund - brukare, hjälpmedelsverksamhet

Drygt en miljon personer i Sveriges befolkning beräknas ha ett eller flera bestående funktionshinder. Cirka tio procent av befolkningen beräknas använda hjälpmedel, många brukare är äldre. Olika funktionshinder som till exempel synnedsättning, hörselskada eller dövhet, rörelsehinder eller kognitiva funktionshinder kan medföra inskränkningar i den enskildes möjligheter till aktivitet och delaktighet. En tillgänglig miljö och ändamålsenliga hjälpmedel ger personer med funktionshinder möjligheter att få ökad livskvalitet i det dagliga livet och förutsättningarna för delaktighet i utbildning, arbete och fritid förbättras. Personer med funktionshinder får oftast sina hjälpmedel genom hälso- och sjukvården eller som hjälpmedel i arbetslivet. Hjälpmedel tillhandahålls i stor omfattning av landsting och kommuner enligt hälso- och sjukvårdslagen, HSL. Ansvar enligt HSL omfattar hjälpmedel för den dagliga livsföringen, för vård och behandling samt personliga hjälpmedel för skola och utbildning. Arbetshjälpmedel för personer med nedsatt arbetsförmåga är ett ansvar för försäkringskassorna och arbetsförmedlingarna.

Hjälpmedel efter behov

I sina olika uppdrag har utredningen att ta ställning till frågor som har sin grund i hur sjukvårdshuvudmännen bedömer en brukares behov av personliga hjälpmedel. Det gäller exempelvis frågor som varför grupper med vissa funktionshinder har svårt att få hjälpmedel, varför vissa typer av hjälpmedel inte förskrivs och om en brukare vid studier utanför hemorten har möjlighet att få flera exemplar av ett personligt hjälpmedel. Det är orimligt att den som behöver ett hjälpmedel inte tillhandahålls det enbart på grund av bristande resurser. Ett sådant tillvägagångssätt kan leda till att det blir tidpunkten för när ett behov aktualiseras som avgör vem som får ett hjälpmedel och inte en bedömning av vem som har det största behovet. I en situation med bristande resurser måste den som vid en behovsbedömning bedöms ha störst behov prioriteras. Kan ett behov inte genast tillgodoses på grund av resursbrist bör en person efter behovsbedömning ha möjlighet att senare få ett hjälpmedel och inte helt nekas detta.

Oavsett hur behov av personliga hjälpmedel aktualiseras måste patienten eller brukaren ha rätt att få sitt behov av hjälpmedel bedömt utifrån sina egna förutsättningar. En behovsbedömning kan inte vägras någon med hänvisning till typ av funktionshinder, diagnos eller vilket hjälpmedel som kan vara aktuellt. Utredningen föreslår därför att varje patient eller brukare som vänder sig till hälso- och sjukvården för att få ett personligt hjälpmedel skall, om det inte är uppenbart obehövligt, snarast ges en bedömning av sitt hjälpmedelsbehov.

Avgifter för hjälpmedel

I handlingsplanen för handikappolitiken konstateras att en person med funktionshinder är en medborgare med rättigheter och skyldigheter. En av förutsättningarna för att personen skall kunna utöva sina rättigheter och uppfylla sina skyldigheter kan vara tillgång till lämpliga hjälpmedel. Förutom de positiva effekterna för personen i fråga och det för samhället värdefulla i att alla medborgare kan delta i samhällslivet på så lika villkor som möjligt kan hjälpmedel innebära samhällsekonomiska besparingar. Detta genom att kostnader för vård, stöd och medicin kan minska genom hjälpmedelsanvändning.

Personer med funktionshinder löper även vid normala inkomstförhållanden risk att sakna kontantmarginal och ha svårt att klara löpande utgifter. Det kan medföra svårigheter att betala höga hjälpmedelsavgifter. Personer i vissa delar av landet kan behöva betala cirka 7 000 kronor för hörapparater till båda öronen, vissa kan få betala över 1 000 kronor om året för att ha en elrullstol och vissa får betala 2 400 kronor per år i två år för en dator medan hjälpmedlen erbjuds andra till låg eller ingen avgift. Dessa omständigheter med olika villkor och höga kostnader för vissa personer beroende på var de bor, vilket hjälpmedel de behöver eller vilket funktionshinder de har motiverar en generell reglering av de avgifter som inom hälso- och sjukvården får tas ut i samband med att hjälpmedel tillhandahålls. Risken är annars att målet om en hälso- och sjukvård på lika villkor undergrävs och att en del av de personer som har funktionshinder över huvudtaget inte har ekonomisk möjlighet att få de hjälpmedel de behöver. Avgörande för brukarnas möjlighet att få hjälpmedel skall vara deras behov och inte deras personliga ekonomiska förutsättningar. Något annat skulle strida mot målen för den nationella handikappolitiken och mot FN:s standardregler som den nationella handlingsplanen bygger på.

I sjukvårdshuvudmännens ansvar för att erbjuda hjälpmedel ligger dels att tillhandahålla och finansiera hjälpmedel dels att prova ut – eller anpassa – hjälpmedel. Eftersom tillhandahållande av hjälpmedel är mer än endast överlämnandet av en produkt talar mycket för att avgifter bör tas ut som vårdavgift som betalas vid besök på samma sätt som vid övrig vård och behandling inom hälso- och sjukvården. Det innebär att avgiften blir densamma för dem som behöver hjälpmedel oberoende av vilket hjälpmedel de behöver.

Enligt utredningens förslag skall landsting eller kommun inte få ta ut avgift för att tillhandahålla hjälpmedel annat än som avgift vid besök i samband med förskrivning, utprovning och anpassning av eller träning på hjälpmedel.

Även om sjukvårdshuvudmännens möjligheter att ta ut avgifter för hjälpmedel begränsas till besöksavgifter kan den som behöver göra många besök för utprovning, eller träning drabbas av höga kostnader. En besöksavgift behöver i sig inte vara låg. Det finns därför anledning att diskutera om dessa avgifter bör ingå i någon form av högkostnadsskydd. Nackdelarna med ett högkostnadsskydd som omfattar endast hjälpmedelsavgifter i såväl kommuner som landsting är dock så omfattande att ett sådant system inte bör införas för närvarande. Utredningen föreslår istället att endast de avgifter som betalas till landsting vid besök i samband med förskrivning, utprovning, anpassning av eller träning i att använda hjälpmedel skall omfattas av bestämmelsen i 26 § HSL; det så kallade högkostnadsskyddet för öppenvård. Finansiering av förslaget föreslås ske genom att högkostnadsskyddet höjs från 900 till 1 000 kronor.

De avgifter som betalas till kommun vid besök i samband med förskrivning, utprovning, anpassning av eller träning i att använda hjälpmedel skall inte omfattas av något högkostnadsskydd eller annan begränsning. Avgifter i kommunerna är för närvarande låga och det saknas anledning att anta att förslaget skulle medföra högre kommunala avgifter för hjälpmedel.

Hjälpmedel för brukare eller assistent

Det finns ett gränsdragningsproblem mellan vad som är arbetshjälpmedel för personliga assistenter som arbetsgivaren skall tillhandahålla och vad sjukvårdshuvudmannen skall tillhandahålla som brukarens personliga hjälpmedel. Det leder inte sällan till långa handläggningstider och i vissa fall till att den som uppbär ersättning enligt lagen om assistansersättning, LASS, inte får tillgång till de personliga hjälpmedel han eller hon behöver. HSL behöver därför förtydligas.

Enligt utredningens förslag införs i HSL ett förtydligande om att landstinget ansvarar för personliga hjälpmedel i det dagliga livet. Det gäller hjälpmedel som krävs för att den enskilde själv eller med hjälp av någon annan skall kunna tillgodose sina grundläggande personliga behov.

Hjälpmedel i utbildning

Direktiven omfattar på utbildningsområdet framförallt två dominerande frågeställningar. Det första gäller vem som skall ha ansvar för försörjningen av personliga hjälpmedel i de utbildningsformer där ingen huvudman har eller anser sig ha ansvaret för att tillhandahålla dessa hjälpmedel. Frågan är i varierande grad aktuell för elever med funktionshinder i förskola och förskoleklass, folkhögskola, specialskolan, kvalificerad yrkesutbildning, KY, samt i kompletterande utbildningar som berättigar till studiestöd eller statsbidrag. Den andra frågeställningen är var gränsen går mellan sjukvårdshuvudmannens ansvar för att tillhandahålla personliga hjälpmedel och skol- eller utbildningshuvudmannens ansvar för att tillhandahålla pedagogiska hjälpmedel eller utrustning (grundutrustning).

Ur brukarnas det vill säga barns, elevers, studerandes eller kursdeltagares synpunkt är det uppenbart att man bör vara berättigad till att få de personliga hjälpmedel man behöver i en undervisningssituation oberoende av vilken utbildningsform man väljer eller har möjlighet att bli antagen till. Det bör vara tydligt vart man skall vända sig för att få de personliga hjälpmedel man behöver. Otydligheter kan leda till diskussioner om huruvida ett hjälpmedel bör tillhandahållas. Det innebär en risk för att det tar tid att få ett hjälpmedel och leder i värsta fall till att man inte får det hjälpmedel som man behöver. I skol- och utbildningssammanhang bör en huvudman vara ansvarig för att tillhandahålla personliga hjälpmedel för personer med funktionshinder. I de flesta utbildningsformer tillhandahåller redan i dag sjukvårdshuvudmännen personliga hjälpmedel till personer med funktionshinder. Det framstår därför som lämpligast att slå fast att detta ansvar omfattar även personer i övriga offentligt finansierade utbildningsformer och utbildningar som berättigar till studiestöd. Ansvaret innebär inte någon inskränkning i det ansvar någon annan kan ha enligt lag eller förordning. Sjukvårdshuvudmannens ansvar för att erbjuda personliga hjälpmedel omfattar inte utrustning och pedagogiska hjälpmedel. Produkter som behövs för att tillgodose behov hos fler än en enskild studerande och som inte kräver någon omfattande individuell anpassning är att betrakta som utrustning. Pedagogiska hjälpmedel som är skol- eller utbildningshuvudmannens ansvar respektive personliga hjälpmedel som är sjukvårdshuvudmannens ansvar utmärks i ungdomsskolan (skolformer till och med gymnasieskolan) av följande.

Pedagogiska hjälpmedel utmärks av

- att de är i huvudsak kunskapsbärande, eller
- att de kan användas av flera elever, eller
- att de inte behöver omfattande individuell anpassning, eller
- att de utan stora svårigheter kan anpassas till andra brukare

Personliga hjälpmedel utmärks av

- att de är i huvudsak kompenserande, och
- att de är utprovade och särskilt anpassade till brukaren, eller att de inte utan omfattande åtgärder kan användas av någon annan, eller
- att de inte kan eller kommer att kunna användas av någon annan

Förutsättningarna för att avgränsa sjukvårdshuvudmannens ansvar för personliga hjälpmedel till personer med funktionshinder i utbildningsformer som vänder sig till vuxna skiljer sig från dem som gäller ungdomsskolan. När ett ansvar inte är sjukvårdshuvudmannens kan det innebära att den enskilde själv behöver köpa ett hjälpmedel. Då saknas anledning att ta hänsyn till om ett hjälpmedel kan användas av flera. Därför bör sjukvårdshuvudmannens ansvar för personliga

hjälpmedel i undervisning omfatta hjälpmedel som ger kompensation för funktionshinder. För hjälpmedel som kan vara både kompenserande och kunskapsbärande ansvarar sjukvårdshuvudmannen för de hjälpmedel som huvudsakligen har en kompensatorisk funktion för den enskilde.

Hjälpmedel i arbetslivet

Utredningen skall enligt direktiven se över det nuvarande systemet för arbetshjälpmedel när det gäller ansvarsfördelning och samordning mellan berörda huvudmän. Vidare skall utredningen kartlägga upphandling och ägarförhållanden för arbetshjälpmedel. Utgångspunkten för översynen är att underlätta möjligheterna för personer med funktionshinder att komma in och stanna kvar på arbetsmarknaden. Det är arbetsgivarna, Arbetsmarknadsverket och försäkringskassorna som ansvarar för att en arbetssökande eller anställd får de arbetshjälpmedel han eller hon behöver. Arbetsgivarnas ansvar regleras i arbetsmiljölagen, där det stadgas att arbetsmiljön skall anpassas till människors skilda förutsättningar. Lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder ställer också krav på att arbetsgivaren skall kunna göra vissa anpassningar av arbetsplatsen.

Arbetsmarknadsverkets ansvar för stöd till hjälpmedel på arbetsplatsen regleras i förordningen om särskilda insatser för personer med arbetshandikapp. Ansvaret gäller för de tolv första månaderna en person är anställd hos arbetsgivaren. Det finns en högsta gräns för stödet på 50 000 kronor, som kan få överskridas om det gäller datoriserade hjälpmedel eller vid synnerliga skäl.

Den som får ett bidrag för ett hjälpmedel på arbetsplatsen är också ägare till hjälpmedlet. Bidrag kan betalas ut till både anställd och arbetsgivare.

Försäkringskassan ansvarar för bidrag till arbetshjälpmedel för dem som varit anställda i mer än tolv månader. Bidraget från försäkringskassan kan både betalas ut till den enskilde och arbetsgivaren.

För bidrag till arbetsgivaren gäller särskilda begränsningsregler. Varje handläggare av ärenden om bidrag till arbetshjälpmedel har ofta få ärenden; det är därför svårt att upparbeta kompetens och rutiner i arbetet. Via en enkät till försäkringskassor och genom intervjuer med handläggare vid arbetsförmedlingar och försäkringskassor framkommer att de också saknar tillfredsställande möjligheter att få del av kompetensutveckling. Även brister i regelverk och organisation skapar hinder för en effektiv användning av resurserna. Det finns därför behov av samordning mellan arbetsförmedlingar och försäkringskassor för informationsutbyte, kompetensutveckling och utveckling av arbetshjälpmedel.

Utredningens förslag innebär att den nuvarande organisationen för arbetshjälpmedel inte förändras. Däremot skall arbetsförmedlingen överta hela ansvaret för arbetshjälpmedel för dem som är anställda med stöd av lönebidrag eller i skyddat arbete hos en offentlig arbetsgivare, OSA. AMS och RFV/Försäkringskassan måste förstärka sina insatser när det gäller arbetshjälpmedel. Det handlar bland annat om att utforma kvalitetskriterier för verksamheten och att erbjuda handläggarna möjligheter att utveckla sin kompetens.

Hjälpmedelsinstitutet föreslås få ett särskilt anslag för att tillsammans med AMS och RFV/försäkringskassan genomföra utvecklingsinsatser inom området arbetshjälpmedel, medverka i kompetensutveckling av personalen och kunna ge råd och information vid inköp av arbets-hjälpmedel.

De regler som begränsar bidragsbeloppen för anställda och arbetsgivare föreslås tas bort.

Nya förutsättningar genom IT-utvecklingen

Utredningens uppgift är att analysera de nya förutsättningarna på hjälpmedelsområdet genom utvecklingen av informations- och kommunikationsteknik och digital teknik. Syftet är bland annat att behoven av hjälpmedel för de grupper av funktionshindrade som av olika skäl inte har kunnat tillgodogöra sig de nya rönen inom den tekniska utvecklingen skall kunna tillgodoses på ett bättre sätt. Utredningen ska också beakta målen i handlingsplanen för eEurope – mål som innebär att ingen ska ställas utanför informationssamhället.

Uppdraget om informations- och kommunikationsteknik och digital teknik i direktiven tolkas av utredningen att gälla tillämpningar av teknik för stöd av kommunikation mellan människor

och teknik för stöd av förmedling av information till och från människor. Därutöver inbegrips även teknik för stöd av människans kognitiva funktioner. Utredningens arbete inom IT-området omfattar även gränssnittet mellan människan och tekniken. Gränssnitten omfattar exempelvis anordningar för att styra och manövrera datorer. Som hjälpmedel betraktas såväl hårdvara (exempelvis datorer och tillbehör), mjukvara (program) och digitala tjänster. Utvecklingen har medfört många nya möjligheter till ökad funktionalitet för den som har ett funktionshinder. Tillgången till datorbaserade hjälpmedel har bland annat medfört nya möjligheter i vardag, arbete och utbildning för många personer med funktionshinder. Utredningen har visat att IT-baserade hjälpmedel tillhandahålls i många sammanhang och med stöd av flera olika bestämmelser. Sådana hjälpmedel tillhandahålls med offentligt stöd från landstingen, kommunerna och staten. Volymer av IT-hjälpmedel som tillhandahålls som personliga hjälpmedel är dock ännu så länge begränsade och kostnaden för IT-baserade hjälpmedel utgör en mycket begränsad del av sjukvårdshuvudmännens totala kostnader för hjälpmedel. De offentliga utgifterna för området visar dessutom en tendens att sjunka. Regelverken för förskrivning av datorbaserade hjälpmedel kan skilja markant mellan sjukvårdshuvudmännen – huruvida brukaren erhåller hjälpmedel eller ej är beroende av huvudmännens bedömning. För att personer med funktionshinder i Sverige i högre utsträckning ska kunna dra nytta av teknikens landvinningar återstår mycket att göra. Utredningen lägger förslag inom följande åtgärdsområden:

Utvecklat arbete med statistik

Förbättrad tillgång till tekniska möjligheter

Utvecklad kompetens hos personal

Förbättrat stöd och information till brukare

Förstärkta förutsättningar för forskning och utveckling

Utvecklad samordning, planering och uppföljning

En kärnfråga i sammanhanget rör personalens kompetens. Behov finns att utveckla kompetens om IT-hjälpmedel hos många olika personalgrupper. Utredningen föreslår därför att en fördjupad kartläggning, uppföljning och utvärdering görs av kvaliteten i sjukvårdshuvudmännens tillhandahållande av IT-baserade hjälpmedel för information, kommunikation och kognitivt stöd till personer med funktionshinder. Vidare föreslås att regeringen uppdrar åt Arbetsmarknadsverket och Riksförsäkringsverket att upprätta planer för kompetensutveckling om IT-hjälpmedel för berörda personalgrupper. Utredningen har funnit att hjälpmedelsverksamhetens förmåga att ta emot nyheter behöver förstärkas och föreslår därför att sjukvårdshuvudmännen och ansvariga myndigheter för hjälpmedel inom arbetslivet utformar mottagarorganisationer för nya rön inom IT-området. Ett antal center föreslås också få särskilda medel för att i samband med praktisk verksamhet få möjligheter att pröva nya produkter och tjänster för personer med funktionshinder. Kunskapssammanställningar med erfarenheter av IT-stöd för ”nya” behovsgrupper ska tas fram och spridas. IT-utvecklingen har fört med sig värdefulla möjligheter för personer med läs- och skrivsvårigheter men dessa grupper har halkat efter när det gäller tillgången till hjälpmedel. Utredningen föreslår därför ett flerårigt tillfälligt stimulansbidrag till sjukvårdshuvudmännen och Talboks- och punktskriftsbiblioteket för att öka möjligheterna att tillhandahålla hjälpmedel för personer med läshandikapp.

För att minska den digitala klyftan föreslås att möjligheten införs att få bidrag till inköp av subventionerade datorer till personer i åldern 19–29 år som uppbär aktivitetsersättning eller sjukersättning på heltid.

Möjligheterna bör tas tillvara att erbjuda äldre personer ett aktivt liv med bibehållen trygghet. Ett särskilt program med stimulansmedel för kompetensutveckling av vård- och omsorgspersonal när det gäller IT-stöd till äldre med funktionshinder föreslås därför. Att IT-hjälpmedel tillhandahålls i många sammanhang är en naturlig följd av utvecklingen och en konsekvens av att många tar ett gemensamt ansvar för handikappolitiken. Samtidigt innebär det gemensamma ansvaret en risk för splittring. För att garantera brukaren ett kompetent stöd när det gäller behovet av avancerade IT-lösningar och samtidigt undvika splittring av resurser föreslås att regionala specialistenheter bildas. De regionala enheterna bör utvecklas ur befintliga resurscenter. Syftet är att de regionala centren skall kunna erbjuda kvalificerat stöd till de många olika huvudmän som har ett ansvar att tillgodose brukarnas behov av IT-baserade hjälpmedel. Brukaren ska kunna få sitt

behov av avancerade IT-hjälpmedel bedömt vid en enda instans. Bildandet av de regionala enheterna föreslås föregås av en organisationsutredning.

För att öka samordningen och åstadkomma ett effektivt utnyttjande av befintlig resurser föreslås också att Hjälpmedelsinstitutets uppgifter vad avser IT-baserade hjälpmedel breddas till att utöver hälso- och sjukvårdssektorn även gälla utbildningsområdet, arbetslivet, kultursektorn och transportsektorn. Utredningen har funnit att förutsättningarna för fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete inom området behöver stärkas. Möjligheterna att erhålla finansiering för handikappforskning inom IT-området får anses vara otillfredsställande. Forskartjänster för yngre forskare föreslås inrättas. Arbetet med att följa och rapportera om utvecklingen behöver också fortsatt genomföras och förstärkas. Utredningen föreslår att regeringen uppdrar åt Hjälpmedelsinstitutet att regelbundet rapportera från utvecklingen inom området IT för personer med funktionshinder. Vinnova föreslås få uppdrag att redovisa de insatser om IT för personer med funktionshinder som genomförs vid myndigheten.

Utredningens övriga förslag inom IT-området rör bland annat frågor om utveckling och samordning av arbetet med statistik som beskriver tillgången till och användningen av IT bland personer med funktionshinder. Former för fördjupad samverkan med näringslivet liksom utvecklade möjligheter till samarbete och användarmedverkan vid utveckling av IT-hjälpmedel föreslås också. För att stödja bland annat äldre personer med funktionshinder när det gäller elektroniska hjälpmedel i hemmet föreslås en försöksverksamhet med utbildning för en ny yrkesgrupp, elektronikinstruktörer. För att fortsatta insatser inom området ska kunna planeras föreslår utredningen en fördjupad analys av brukarnas behov av support. Utredningen föreslår slutligen en satsning på att utveckla brukarnas kompetens om IT och att pågående arbete med utveckling av tillgängliga och användbara system för information om hjälpmedel som vänder sig till brukare ska intensifieras och påskyndas.